C. L. Hoffmann,

kurmainzischer geheimer Rath, ꝛc. ꝛc.

Von

der Nothwendigkeit, einem jeden Kranken in einem Hospitale sein eigenes Zimmer und Bett zu geben.

Mainz,
gedruckt in der kurf. priv. Buchdruckerei des St. Rochus Hospitals
durch Franz Wendelin Cordon, 1788.

CHRISTOPH LUDWIG HOFFMANN

VON DER NOTHWENDIGKEIT, EINEM JEDEN KRANKEN IN EINEM HOSPITALE SEIN EIGENES ZIMMER UND BETT ZU GEBEN

OVER DE NOODZAAK OM IEDERE ZIEKE IN EEN ZIEKENHUIS ZIJN EIGEN KAMER EN BED TE GEVEN

1 7 8 8

vertaling:

Ruud Muschter
∴

Groningen

muschter@home.nl

alle werken:
www.archive.org

23 september 2023

INHOUDSOPGAVE

BRONVERMELDING

Mainz, 1788

https://www.zvdd.de/dms/load/met/?PPN=urn%3Anbn%3Ade%3Abvb%3A12-bsb10286970-8

https://download.digitale-sammlungen.de/BOOKS/download.pl?ersteseite=1&letzteseite=48&id=10286970&ersteseite=1&letzteseite=48&vers=d&nr=&abschicken=ja&captcha_zeit=10286970&xdfz=2&dafoemail=

Bayerische Staatsbibliothek, München

INLEIDING VAN DE VERTALER

Tot in onze dagen is het heel gewoon dat zieken bij elkaar op de kamer slapen. Het is dan ook opmerkelijk dat er zo lang geleden al op gewezen is hoe nadelig dat is, en hoeveel voordelen er verbonden zijn aan het geven van een kamer aan iedere afzonderlijke zieke.

Niettemin vinden sommige zieken het juist plezierig om niet de hele dag in een stille kamer te liggen en naar het plafond te staren.

In elk geval somt de auteur op een zeer meelevende wijze de nadelen van grote ziekenzalen op.

Ruud Muschter.

DE TEKST

§ 1.

De bedoeling waarom de mensenliefde ziekenhuizen opricht en onderhoudt, bestaat eruit, dat zieken, voornamelijk arme zieken, hier hun gezondheid kosteloos, op de beste wijze, wederom kunnen verkrijgen. Hieruit volgt betrouwbaar, dat ze des te beter zijn ingesteld naarmate ze vollediger zijn; daarentegen echter des te slechter naarmate dit einddoel daardoor minder bereikt wordt.

§ 2.

Wanneer deze bedoeling echter vervuld moet worden, is het nodig om zo'n inrichting te treffen, dat lucht, spijs en drank, artsenijen, verzorging, et cetera, in het ziekenhuis zodanig zijn, dat daardoor het herstel van de hiernaartoe gebrachte zieken zo volledig en spoedig bevorderd wordt als mogelijk is.

§ 3.

Hier is het nu de vraag: zijn onze huidige ziekenhuizen wel zo ingericht? Gaarne antwoord ik "ja." Doch wanneer ik mijn mening zonder schuw mag zeggen, dan denk ik er dikwijls het tegendeel van.

§ 4.

Om op dit punt het voornaamste van mijn mening aan den dag te leggen, zal ik hier voorlopig aangeven hoe het met de lucht in ziekenhuizen met betrekking tot de zuiverheid en de warmte gesteld moet zijn, en vervolgens echter onderzoeken of hij hier ook als zodanig is. Bij dit onderzoek denk ik het te laten,

aangezien ik veel te wijdlopig zou worden wanneer ik ook de overige aspecten die voor het herstel van de zieken vereist worden, passend zou doorlopen.

§ 5.

Hier neem ik echter als bekend aan, wat ik in het eerste deel over de pokken omtrent de reinigende organen onderwezen heb. De longen, de huid, de nieren en verschillende organen die hun van het bloed gescheiden vochtigheden aan de darmen doorgeven, vormen de reinigende organen. Via deze vier wegen worden in de gezonde toestand alle deeltjes die zich niet meer zo lang kunnen houden als ze zich in volledig gezonde toestand moeten houden, van de bloedmassa gescheiden en uit het lichaam afgevoerd. Eten en drinken vervangen voornamelijk[1] deze afvoer, vandaar dat de gezonde mens moet eten en drinken. In zieke toestand worden door middel van de reinigende organen verdorven vloeistoffen die ziekten verwekken en onderhouden - en derhalve de stoffen van deze ziekten genoemd worden - van de bloedmassa afgezonderd, geleegd en weggewerkt. Wanneer dit geschiedt, noemen de artsen deze ledigingen 'crises'.

§ 6.

Men neme zich in acht, dat men uit deze observaties niet de conclusie trekt dat aldus de stoffen der ziekten in het bloed worden verwekt. De meeste ontstaan buiten de bloedmassa, doch gaan in deze vervolgens over, en worden dan verder dikwijls door deze door middel van de reinigende organen gescheiden en uit het lichaam afgevoerd.

---

[1] "vorzüglich". Ook: 'voortreffelijk'.

§ 7.

Aangezien door middel van de reinigende organen ook de stoffen van besmettelijke ziekten worden afgevoerd, zijn menigvuldig de adem, de zweetstoffen, de urine en wat er in de darmen van de bloedmassa wordt afgezet, besmettelijk. Hier legt het ziektebed onweersprekelijk getuigenissen voor ogen.

§ 8.

Verschillende stoffen der ziekten worden echter dikwijls slechts door verschillende organen, nu eens door de longen, dan weer door de huid; nu eens door de nieren, dan weer slechts via de stoelgang, afgevoerd. Vandaar dat men een kritieke adem heeft, een kritieke transpiratie, een kritieke urine, een kritieke diarree.

§ 9.

Hoe weet men echter, dat menigvuldig verschillende stoffen der ziekten slechts door verschillende reinigende organen van de bloedmassa en verder worden afgevoerd? Betrouwbaar zijn de observaties dat een en dezelfde vochtigheid van het menselijk lichaam, al gaat die ook duizenden keren zo bederven dat ze gaat stinken, bestendig dezelfde stank opwekt, terwijl een andere vochtigheid een andere stank opwekt. Nu leert echter de ervaring, dat de adem, wanneer die stinkt, gans anders stinkt dan de zweetmaterie, en deze weer gans anders dan ontbindende urine, en deze met elkander gans anders dan menselijke feces. Op deze observaties berust het bewijs, dat diverse bedorven deeltjes en diverse ziektestoffen door de bloedmassa via verschillende reinigende organen gescheiden en afgevoerd worden. In het eerste deel, over de pokken, en in het aanhangsel, is dit breedvoerig genoeg voor kenners aangevoerd.

§ 10.

Uit hetgeen ik thans tot nu toe gezegd heb, komt zonneklaar naar voren, dat de arts bij een goed ingericht ziekenhuis de zieken naar verscheidenheid van hun lichaamsgesteldheid moet behandelen, en de ziektestoffen via de organen die hem door de natuur zijn aangeduid, passend moet kunnen afvoeren; doch dat een ziekenhuis zeer gebrekkig is ingericht waarin hij dit vanwege de inrichting ervan niet kan bewerkstelligen.

§ 11.

Ik heb gezegd, dat de arts de zieken in een goed ingericht ziekenhuis naar de verscheidenheid van hun lichaamsgesteldheid zou moeten kunnen behandelen, en hiervan zal ik thans voorbeelden aanvoeren. De hoogstzalige keurvorst van Keulen hield bijzonder van warmte en wel zodanig, dat zeer velen het bij hem in zijn kamers niet konden uithouden. De koude maakte hem gemakkelijk ziek. Hij had een lichte verkoudheid, ging onder deze omstandigheden in Bonn op Goede Vrijdag alle kerken binnen, werd door en door koud, kwam 's avonds zeer bevroren terug en nu kwam in de volgende nacht een hevige koorts op, die deze goede heer in enkele dagen velde. Daarentegen haatte de laatste hoogstzalige keurvorst van Mainz de warmte ongemeen. Hij liet zijn kamer ook in de koudste winter niet verwarmen. Mijn huidige genadigste keurvorst en heer[2] houdt het op een gematigde warmte en koude. Zouden er onder de zieken niet net zulke uiteenlopende karakters voorkomen? En kwamen zij dan in het ziekenhuis in een zaal,

[2] Over de genadigste heer spreekt de auteur steeds in de pluralis majestatis, dus gaat het in de vertaling steeds over "hij".

zou men dan met betrekking tot de uiterlijke warmte voor deze drie zo kunnen zorgen, als de regelen der kunst het vereisen?

§ 12.

Uit de vorige alinea is nu ook duidelijk hoe dwaas het is, wanneer men op onze thermometers de graad van warmte voor alle zieken bepaald vindt.

§ 13.

Om dit nog duidelijker te laten zien, zal ik hier verschillende ziekten aanvoeren waarbij een verschillende gradatie van warmte noodwendig is. Bij het zogenaamde Engelse zweet[3] kan de ziektematerie slechts via de huid, doch niet via de longen worden afgevoerd. Observaties hebben geleerd, dat een zieke - toen hij de deken optilde, de po nam en plaste - door de bij deze gelegenheid aangetrokken geringe verkilling omkwam. Berichten hierover zal men voornamelijk bij Sydenham vinden. Wat zou er echter gebeuren, wanneer men een pokkenzieke bij zijn uitbraakkoorts, waarbij de ziektematerie niet via de huid, doch voornamelijk via de longen wordt afgevoerd, net zo zou behandelen? Dat ervoer men onder andere bij drie prinsessen uit Siegen. Alle drie kwamen op deze wijze in een paar dagen om. Daarentegen ken ik niet een, doch meer voorbeelden waar de verstandige arts pokkenzieken gedurende de uitbraakkoorts, waarbij zij onzin uitkraamden en rillingen[4] hadden, uit het bed haalde en in de frisse lucht liet voeren, en waar deze behandeling na een paar minuten een ongelofelijke verbetering der ziekte bewerkstelligde. Zo ging de verstandige arts hier te

[3] De 'pestis sudorosa', een tot op heden niet opgehelderde, zeer snel verlopende en meestal dodelijke plaag. Overwegend in Engeland optredend in de 15e en 16e eeuw.
[4] "Gichter".

werk, aangezien hij wist dat het pokkengif via de longen, doch niet via de huid kon worden afgevoerd, en dat door het lopen en de vrije lucht het ademhalen werd vermeerderd en het afvoeren van het pokkengif via de longen bevorderd werd. Wat zou echter geschieden, wanneer men iemand die aan de Engelse zweetziekte neerligt, net zo zou willen behandelen? Men zou hem gemakkelijk ombrengen. Wat, wanneer men met iemand die nauwelijks de dysenterie[5] heeft doorstaan, net zo zou handelen? Iedere arts weet, hoe gemakkelijk een verkoudheid een terugval van deze ziekte teweegbrengt.

§ 14.

Wanneer ik hier echter mijn best heb gedaan om te laten zien dat de arts de ziektematerie slechts door het orgaan dat de natuur hem heeft aangewezen, zou moeten trachten weg te werken zo is dit niets nieuws. Hippocrates leerde reeds: "Materia ducenda per loca convenientia."[6] De fouten die de arts hier maakt, breken de zieke dikwijls akelig op. Zou het hier geen uitweiding zijn, dan zou ik er verder over spreken.

§ 15.

Niet alleen echter is bij de diverse ziekten, doch soms bij een en dezelfde, doch op verschillende tijdstippen, een gans verschillende schikking met betrekking tot de lucht, de koude en de warmte nodig. Laat iemand een borstkoorts hebben, behandel hem aanvankelijk warm en hij zal over onverdraaglijke angst en bangheid klagen. Laat het tot een leging (crisis) door de huid komen, onttrek aan hem thans de verlichtende warmte, en thans zal de koele lucht die hem eerder zo nuttig was, hem gemak-

[5] "Ruhr".
[6] 'Materiaal moet naar geschikte plekken worden geleid'.

kelijk ombrengen. Nog 100 van dergelijke gevallen als de hier aangevoerde, zou ik gemakkelijk kunnen leveren, en ik zou het doen, wanneer ik het niet voor overbodig hield. Merkwaardig is hierbij echter, dat Hippocrates ook dit reeds in zijn tijd meer dan 2000 jaar geleden onderwezen heeft. Dat blijkt, aangezien men onder zijn aforismen aantreft: Materia non movenda est, nisi turgeat, ut plurimum autem non turget.[7] Hoe heilzaam onder deze omstandigheden de arts de natuur dikwijls ondersteunt, daarvan mag men benevens vele anderen onder de huidige artsen ene Pringle horen. Deze laatste onderwijst, dat vele zieken ten tijde van de crises omkwamen doordat men het thans aan de nodige sterkende middelen liet ontbreken. De wijn, die bij de aanvang van aanhoudende koorts dikwijls schaadt, kan ten tijde van de crises, wanneer de pols gedaald is en het bloed niet vaak genoeg in de reinigende organen gebracht wordt, het leven redden. O, hoeveel van gewicht zou hier niet gezegd kunnen worden!

§ 16.

Duidelijk wordt dit aforisme, wanneer men zich voorstelt dat de meeste stoffen der ziekten buiten de bloedmassa worden gevormd, en dus niet eerder gescheiden en door middel van de reinigende organen kunnen worden afgevoerd, dan totdat ze in de bloedmassa overgaan. Wanneer dit geschiedt, zei Hippocrates: materia turget, en hij wilde dat de arts thans de natuur te hulp komt en het afvoeren van de ziektestoffen per loca convenientia[8] moet bevorderen.

---

[7] 'Materie moet niet worden bewogen, tenzij die zwelt, en meestal zwelt die niet uit zichzelf'.
[8] 'Langs passende weg'.

§ 17.

Nu laat ik iedere verstandige lezer beoordelen, wat hij vindt van een inrichting der ziekenhuizen waar grote zalen zijn ingesteld, en iedere vaak van tien, twintig, dertig en meer bedden zijn voorzien. Hoe moet hier de warmte van de lucht worden geregeld, opdat die aan degenen die daar met zeer verschillende ziekten liggen - ja, of met een en dezelfde ziekte, maar in verschillende stadia daarvan - is aangepast? Dit kan onmogelijk geschieden.

§ 18.

Hoe echter zou dit euvel kunnen worden verholpen? Ik zie geen ander middel, dan dat men aan iedere zieke zijn eigen kamer geeft en hier de lucht en warmte zo inricht als zijn ziekte het vereist. Onder deze omstandigheid kan hij hier bij een passende inrichting van de ziekenkamer net zo goed als in zijn huis verzorgd en behandeld worden.

§ 19.

Een dergelijke inrichting zou niet alleen deze, doch ook nog andere zeer belangrijke voordelen verschaffen. In grote zalen, waar meer zieken bij elkander liggen, waar de ene hoest, de andere op de po gaat, nog een andere om drinken vraagt, stoort dikwijls de ene zieke de andere in de slaap. Komt er nog bij dat de een of ander een geestelijke verlangt, dat deze met hem bidt, dat de zieke sterft, dat hij vervolgens weggebracht wordt, dat dit dikwijls niet slechts de nachtrust, doch ook de gemoedsrust van andere zieken stoort, hoe nadelig kan dit voor hen niet zijn? Al deze ongemakkelijkheden vallen weg, wanneer men aan iedere zieke in een ziekenhuis zijn eigen kamer en bed geeft.

§ 20.

Hier hoor ik een aantal lieden luid lachen en zeggen: "Dat is een voorstel dat veel te omslachtig en kostbaar is, dan dat het zich liet uitvoeren." Ik zal die lieden een tijd lang laten lachen.

§ 21.

Tot nu toe heb ik slechts laten zien, dat grote zalen in ziekenhuizen zelfs voor degenen die daar liggen zonder enige besmettelijke ziekte, niet deugen, aangezien een zieke menigvuldig de andere onrustig maakt, en ook de arts de warmte en diverse nevenomstandigheden niet naar verscheidenheid der zieken kan inrichten. Thans verlaat ik deze zieken en wend mij tot de met besmettelijke plagen getroffenen, om ook betreffende dezen te laten zien dat zij in de huidige grote ziekenhuizen niet passend behandeld kunnen worden.

§ 22.

Voordat ik hier echter te werk ga, moet ik opmerken dat de besmettelijke stoffen der ziekten in een ongelooflijk kleine hoeveelheid nog blijven besmetten. Ik zal mij hier slechts op de pokkenziekte beroepen. Wanneer er geen besmetting is en een pokkengif de lucht bezwangert, zal niemand met deze ziekte kampen. Wanneer echter een smetting heerst, geschiedt dit wel, en treft deze menigvuldig mensen wanneer zij niet meteen een vertrek binnengaan waarin zich pokkenzieken ophouden. Uit deze observatie moet eenieder begrijpen, dat het pokkengif, al heeft het zich ook in een oneindig kleine hoeveelheid met de atmosferische lucht vermengd en komt het vanuit de ziekenkamer in de huizen en op de straten, of wordt het ook met de

kleding rondgedragen, nog kan besmetten. Zo is het ook gesteld met de pest en andere besmettelijke plagen. Ik meen hierover, aangezien dit zozeer bekend is, hierover niet verder te hoeven spreken.

§ 23.

Wanneer men dus in ziekenhuizen grote zalen heeft aangelegd, en hier door de ziekten slechts de een of ander met een besmettelijke ziekte getroffen wordt en de lucht van het ziekenhuis vergiftigt, dan kan dit de zieken van het ziekenhuis in zeer groot gevaar brengen. Hoe dikwijls dit tot nu toe heeft plaatsgevonden, is duidelijk, aangezien men de kwaadaardige ofwel vlektyfus[9] zelfs in het gewone leven ziekenhuiskoorts pleegt te noemen. In St.[10] nestelde zich zulk een ziekenhuiskoorts toen een gewonde koudvuur kreeg en het maaide vervolgens vele andere zieken weg.

§ 24.

Om dit ongeluk te verhoeden, verviel men ertoe om in de ziekenhuizen de lucht zo dikwijls te verversen als mogelijk is. Ik zal hier niet ingaan op het bericht over hetgeen men in dit opzicht voor richtlijnen heeft bedacht en uitgevoerd, doch slechts het succes ervan beschouwen. Wanneer wij hier echter de ervaring vragen, verkrijgen wij het bericht dat dit weliswaar het besmetten verminderd heeft, doch geenszins volledig heeft verhoed.

---

[9] "Faulfieber".
[10] Onduidelijk.

§ 25.

Om hiervan slechts een enkel voorbeeld aan te voeren, zal ik mij op het ziekenhuis in Wenen beroepen. Ongeacht dat hier al datgene was aangebracht wat de ziekenhuislucht bestendig kan verversen, geschiedde het niettemin, dat in de tijd van drie jaren vijftien reguliere[11] artsen ervan stierven, terwijl er toch doorlopend slechts vier aangesteld zijn om het ziekenhuis te verzorgen. Hier kwamen aldus de reguliere artsen van het ziekenhuis in drie jaar meer dan drie keer om. De beroemde Stoll[12] behoorde daartoe. Hoevelen zullen wel niet van de hier assisterende artsen, waarvan iedere reguliere ziekenhuisarts er enkele heeft, in deze tijd zijn omgekomen? Hoe zal het hier de zieken zelf in het ziekenhuis wel zijn vergaan? De heer Bernekink, een hoopvolle jonge geleerde die zich aan de geneeskunde had gewijd en zich drie jaren in Wenen had opgehouden, verzekerde, dat vanaf de 1e december 1786 tot de 1e december 1787 acht artsen van het grote Weense ziekenhuis gestorven waren. De namen van deze verscheiden artsen had hij in zijn dagboek opgeschreven. Ik twijfel in het geheel niet aan de waarheid, aangezien een paar artsen die ongeveer uit Wenen terugreisden ten tijde dat de heer Bernekink aldaar aankwam, een groot deel van deze artsen persoonlijk gekend hadden, en zich zeer over de dood van dergelijke gezonde en sterke mannen verwonderden. Intussen is het hierbij toch wonderbaarlijk, dat verschillende beroemde artsen in Wenen deze zo grote sterfelijkheid der ziekenhuisartsen niet aan de besmettelijke, ongezonde lucht van het ziekenhuis, doch aan hun slechte woningen toeschrijven. Ik verwonder mij over zulk een bewering des te minder, daar ik daarvandaan van de ene na de

---

[11] "ordentliche". Heeft vele betekenissen.

[12] Het betreft ongetwijfeld Maximilian Stoll, 1742-1787, Oostenrijks arts, werkzaam te Wenen. Bepleitte het dagelijks bijhouden van de patiëntendossiers. Achtte het vastleggen van de medische geschiedenis van de patiënt noodzakelijk.

andere arts het bericht lees, dat zelfs de dampen die van pestzieken uitgaan, niet besmettelijk zouden zijn. Verder zal het wel moeilijk gedreven kunnen worden. Wat kan echter de oorzaak zijn dat verschillende artsen er zo hardnekkig op staan, dat in het Weense ziekenhuis de besmettelijke dampen van de ziekenhuiskoorts niet besmettelijk zouden zijn? Ik meen hierover mijn berichten te mogen terughouden. Hoe ongegrond echter die bewering inderdaad was, onderkende ik, aangezien de heer Bernekink verder in zijn dagboek heeft opgetekend, dat van de 50 personen die in het ziekenhuis waren opgenomen en naar de regel allen hadden moeten genezen, er nauwelijks een paar met het leven vanaf kwamen. Bij dergelijke omstandigheden zwijg ik over andere berichten, die mij eveneens verzekerden dat menigeen vanwege een kwetsuur, wond, beenbreuk of gezwel hiernaartoe gebracht werd, de ziekenhuiskoorts[13] kreeg en stierf. Genoeg, dat zich hier kennelijk toont hoe weinig de verversing en verandering van de lucht, voor dewelke zijne majesteit de keizer zo vaderlijk, zo moeizaam en zo nadrukkelijk in dit ziekenhuis had laten zorgen, een toereikend middel is om het besmetten in ziekenhuizen te verhoeden.

§ 26.

Ik weet wel, wat men hiertegen zal antwoorden. Men zal zeggen, dat het ziekenhuis te Wenen veel te groot is, en daardoor konden de beste luchtstromen de lucht niet passend verbeteren. Om deze uitspraken een aanschijn te geven, zal men zich erop beroepen dat in de tijd toen er nog vele kleine ziekenhuizen in Wenen waren, de ziekenhuiskoorts daarin verreweg niet zo dikwijls was voorgekomen als thans, en nadien in plaats van de kleine één enkel groot ziekenhuis was

[13] "das Lazarethfieber". Lees: 'Febris nosocomialis'. Het betreft een verzamelnaam voor diverse ziekten, waaronder vlektyfus.

opgericht. Men heeft hier verteld, dat zijne majesteit de keizer het grote ziekenhuis daarom gaarne wederom aan de Joden van een Joodse stad had willen verkopen en de kleine ziekenhuizen opnieuw oprichten, hetgeen echter niet lukte. Uit deze waarnemingen zal men trachten te bewijzen, dat de beste werkwijze om de lucht te verversen weliswaar in grote ziekenhuizen de ziekenhuiskoorts niet kan verhinderen, doch dat dit in kleinere ziekenhuizen zeer zeker wel opgaat. Laat ons zien of dit waar is.

§ 27.

Wat zal wel de oorzaak zijn waarom sommige ventilatoren en andere opstellingen die de lucht in de ziekenhuizen verversen, het besmetten weliswaar in grote ziekenhuizen verminderden, doch niet ophieven. Deze opheldering zal ons gelegenheid om vervolgens te beoordelen wat dit middel ook in kleine ziekenhuizen vermag.

§ 28.

Wanneer men een vat vol wijn heeft en hiervan de helft wegneemt, doch het vat thans wederom met water aanvult, dan heeft men half water, half wijn. Neemt men van dit mengsel wederom de helft weg en vult het vat met water op, dan zitten er slechts 1/4 wijn en 3/4 water in. Gaat men daarmede door, dan blijven er slechts 1/8 wijn en 7/8 water in, et cetera, tot in het oneindige. Zo gaat het ook met de verontreinigde lucht in een zaal van een ziekenhuis. Wordt er net zoveel nieuwe lucht in gebracht als hij bevat, vermengd met de zich hier bevindende besmettelijke lucht, en wordt dan de helft van deze gemengde lucht afgevoerd, dan blijft er nog de helft van de besmettelijke lucht in. Wordt hiermede wederom net zoveel atmosferische lucht vermengd en dan van dit mengsel net zoveel lucht afgevoerd als het vertrek bevat, dan blijft er nog 1/4 besmet-

telijke lucht in de zaal, et cetera, tot in het oneindige. Dan moet uiteindelijk de besmettelijke lucht zozeer verdund worden, dat hij onwerkzaam wordt. Wanneer men echter overweegt dat in deze berekening is aangenomen dat er geen nieuwe besmettelijke lucht in de zaal komt, doch dat de met besmettelijke ziekten getroffenen bestendig besmettelijk gif uithoesten en uitwasemen, zal men gemakkelijk inzien, waarom de in de zalen der ziekenhuizen aangebrachte luchtafzuigers en ventilatoren weliswaar de besmetting verminderen, doch niet kunnen opheffen. Dit zal men gemakkelijk inzien, wanneer men hierbij voor ogen heeft dat de besmettelijke stoffen der ziekten in een kleinigheid die alle zintuigen binnengaat, nog kunnen besmetten.

§ 29.

Uit de vorige alinea is dus duidelijk, dat het besmetten in kleine ziekenhuizen door een gelijke, verhoudingsgewijze vermenging met een verse lucht, net zo weinig verhoed kan worden als in grote.

§ 30.

En precies dit laat zich ook gemakkelijk door de ervaring rechtvaardigen. De beroemde Stoll had in Wenen zijn bijzonder kleine ziekenhuis van twaalf bedden, waarin hij zijn lezingen voor het ziekenhuisbed hield. Hij had niet alleen ventilatoren laten plaatsen, doch hij opende ook vensters en deuren zo vaak als hij kon. Daarnaast liet hij nog zonder onderbreking dagelijks tweemaal een vuur van jeneverbeshout daar naar binnen dragen. Zonder dat dit geschied was, ging hij nimmer de ziekenkamer in. Ondanks dit alles geschiedde het, dat er in zijn zaal van tijd tot tijd een ziekenhuiskoorts[14] binnensloop. Hetgeen ik hier

[14] "Lazarethfieber". Lees: 'Febris nosocomialis'. Het betreft een verzamelnaam voor diverse ziekten, waaronder vlektyfus.

vertel, heb ik uit de mond van mijn zeer gewaardeerde vriend, de heer professor Molitor, die drie jaar lang professor Stoll in Wenen voor het ziekenhuisbed in zijn ziekenhuis toegehoord heeft, en uit de berichten van de heer dr. Leveling, die kort geleden uit Wenen kwam, en andere artsen.

§ 31.

Wanneer dit zich echter niet meteen anders toedraagt, is het toch onloochenbaar dat de besmetting des te vaker voorkomt, en des te breder om zich heen kan grijpen, naarmate er meer mensen in een ziekenhuis bij elkander zijn. Want wanneer het ziekenhuis 1000 mensen bevat, doch er eentje door een besmettelijke ziekte getroffen wordt, kan hij er 999 besmetten. Bevinden zich er 100 in, dan kan hij slechts 99; zijn er 10 in, slechts 9, en is hij alleen, hier geen een besmetten.

§ 32.

Om de besmetting te verhinderen zou het dus het beste middel zijn, dat aan iedere met een besmettelijke ziekte getroffen zieke zijn eigen ziekenkamer wordt gegeven.

§ 33.

Om de ziekenhuiskoorts van de ziekenhuizen te verwijderen, is men nog tot een ander middel dan het verversen van de lucht vervallen, namelijk de door besmettelijke plagen getroffenen van de overigen te scheiden en in speciale zalen te laten brengen. Dat men thans echter niet alleen beval, dat degenen die in het ziekenhuis opgenomen werden en besmettelijke epidemieën hadden, doch ook degenen die er hier mede besmet

zouden kunnen worden, meteen in de zalen waar de door epidemieën getroffenen lagen, gebracht moesten worden en men aldus vermoedde, dat deze schikking die verbonden was met die welke de verfrissing van de lucht bewerkte, wel het beste was wat hier geregeld zou kunnen worden, laat ons zien, wat men hiervan moet vinden.

§ 34.

Mensen kunnen besmet zijn, zonder dat dit te achterhalen is, aangezien de besmettelijke ziekten pas in hun eigen tijd uitbreken. Duidelijk toont zich dit bij degenen die tegen de pokken zijn ingeënt. Merendeels plegen zij na de vaccinatie nog acht tot negen dagen, soms echter een nog langere tijd gezond te schijnen en net als in hun gezonde dagen te eten, te drinken, te slapen en zich goed te voelen, dan echter snel door de uitbraakkoorts geveld te worden. Een dergelijke situatie is er met de niet-ingeënte pokken en andere besmettelijke ziekten. Aangezien men dus onder dergelijke omstandigheden niet kan weten of iemand besmet is of niet besmet, worden de schepen uit verdachte oorden in de zeehavens niet binnengelaten, doch zo lange tijd verwijderd gehouden tot de tijd voorbij is waarin besmetten ziek kunnen worden. Kon men de besmetten van de niet-besmettten onderscheiden, dan was dit niet nodig. De verordening dat men in de zalen van de met geen enkele besmettelijke ziekte getroffenen, geen besmetten moet opnemen, is derhalve vergeefs.[15]

[15] Doch verkeerd hoeft het niet te zijn, want men vrijwaart de reeds aanwezigen immers ruim van de kans op besmetting.

§ 35.

Even onnuttig is de verordening dat in het geval dat iemand in de zalen van de niet-besmettelijke zieken met een besmettelijke ziekte wordt overvallen, deze dadelijk van de overigen gescheiden en naar de besmettelijken gebracht moet worden. Want merendeels kan men niet eerder weten of iemand hier door een besmettelijke ziekte is getroffen, dan dat hij anderen heeft aangestoken. Wanneer dit echter geschied is, is het te laat, aangezien men niet kan weten welke hij heeft aangestoken en welke niet.

§ 36.

En overigens is de verordening om de met gevaarlijke, besmettelijke ziekten getroffenen in de zalen bij de met dergelijke ziekten getroffenen te leggen, het gruwelijkste dat ik mij kan voorstellen. Ik krijg er koude rillingen van, wanneer ik aan een dergelijk menselijk optreden denk. Hier moet een zieke bestendig de besmettelijke uitwasemingen, die uit de lichamen van andere zieken ontsnappen, opnieuw inademen. Kan een dergelijke lucht reeds gezonde personen tot dergelijke ziekten brengen, hoeveel te meer moet dan het herstel van de zieken op deze wijze worden gehinderd? Wat hebben deze arme mensen toch misdaan, dat men zo onmenselijk met hen omgaat? Zouden zij wel niet gelukkiger zijn wanneer zij meteen ter plekke stierven, dan dat zij eerst de gruwelijke martelingen, die de dodelijke ziekte veroorzaakt, uitstaan en vervolgen toch nog moeten sterven? Wanneer érgens onmenselijkheid wordt aangetroffen, dan is het hier. Mochten toch de groten naast de lustwerken die zij bij hun hoven inrichten, ook een barmhartige blik op hun noodlijdende medemensen werpen! In plaats van hun deze lijdenden te tonen, voert men hen naar de komedies, richt treurspelen aan en verwijdert hen zo van de ware treurspelen die de natuur toebereidt, en waarbij zij hun lijdende

naasten niet in afspiegeling, doch in de natuur en ook voor zichzelf konden leren kennen.

§ 37.

Ik weet wel, wat men mij op dit alles zal antwoorden. Men zal zeggen, dat de ziekenhuizen niet beter kunnen worden ingericht. Neem mij niet kwalijk. Om hier een gaatje te vinden, kost bepaald niet zoveel nadenken als de wanden van een paleis op te sieren en hierdoor de heren een genoegen te verschaffen dat door de pracht wordt opgeleverd. Doch om dit uit te voeren, vindt men 1000 zielen aan het werk, terwijl men daarentegen nauwelijks één ziel aantreft die eraan denkt om 1000 medemensen uit de ellende weg te halen. Hierin steekt het, dat men weliswaar grote paleizen voortreffelijk weet te bouwen, doch geen goede ziekenhuizen.

§ 38.

Hoe zou echter een ziekenhuis kunnen worden ingericht, wanneer niet alleen voor de met geen, doch ook voor de met besmettelijke ziekten getroffenen passend gezorgd zou moeten zijn? Ik weet geen beter middel, dan hetgeen reeds in het voorgaande is voorgesteld, namelijk dat men aan iedere zieke een speciale kamer geeft, en hem hier met betrekking tot de lucht, de warmte en koude, het eten en drinken en de artsenijen zo verzorgt, als de regelen der kunst het bevelen. Ik geloof niet, dat het inrichten van een ziekenhuis, als inrichting beschouwd, tot een grotere volkomenheid zou kunnen worden gebracht.

§ 39.

Alleen zal men wellicht ook hier wederom, net als eerder, een grote mond opzetten, lachen en huilen: zo'n inrichting valt niet uit te voeren omdat ze al te veel kosten en toestanden vereist. Men moge lachen en huilen, doch dat zal mij niet uit mijn evenwicht brengen. Een toevalligheid heeft mij ervan overtuigd, dat een dergelijke inrichting niet alleen mogelijk is, doch soms veel gemakkelijker kan worden opgezet dan een komedie of opera, of een vuurwerk uit te voeren. Doch wellicht kunnen deze dingen wel beter, voordeliger, nuttiger en menselijker zijn. Ik weet het niet, doch wel erken ik de waarheid, wanneer die luidt:

De daad brengt ware roem, die God ook welgevallig is,
Slechts valse, wanneer de mens slechts die voor kostbaar houdt.

§ 40.

Wanneer deze beide regels echter de waarheid zouden bevatten, zou ik toch willen weten welke van twee grote heren de voortreffelijkste is. Diegene die in volle begeerte naar roem het bloed van zijn trouwe onderdanen en het bloed van zijn buren vergiet, ja, zijn eigen leven waagt en hiernevens nog paleizen bouwt, opera's en komedies laat spelen en vuurwerken afsteken; of de andere, die voor behoeftigen, voor zieke onderdanen en voor verlichting zorgt. Ongetwijfeld zullen de verslaggever en de mode iets over de eerste rondbazuinen, doch nauwelijks over de andere spreken. Hoe zal de godheid evenwel beiden beoordelen? Want ik meen dat het volgende waar is:

De daad brengt ware roem, die God ook welgevallig is,
Slechts valse, wanneer de mens slechts die voor kostbaar houdt.

Zo ben ik met 1000 vreugden mijn goede heer gehoorzaam en werk naar mijn vermogen aan verlichting. Dit keer aan de verbetering der ziekenhuizen en de berichten die hier thuishoren.

§ 41.

Thans dus naar de kwestie zelf. Het was hier in Mainz een aan velen voorgelegde opgave of het beter zou zijn om voor een ziekenhuis het lege klooster van de rijke Clara, of dat in Altmünster te kiezen. Mijn genadigste keurvorst en heer, die hoogstzelve voor het welzijn van zijn onderdanen en ter verlichting van zijn trouwe volk vaderlijk zorgt en waakt, beval mij zeer mild om beide oorden te bekijken en vervolgens aan hem hoogstpersoonlijk onderdanigst bericht te verstrekken. Hoe ik beide kloosters aantrof, zal ik thans vertellen.

§ 42.

Het eerst bekeek ik, hetgeen in het klooster van de rijke Clara te Mainz geregeld en vervaardigd was. Met de inrichting van een ziekenhuis had men zich tot dan toe voortreffelijk[16] en vrijwel uniek[17] beziggehouden. Ruime zalen, tochtgaten en alles wat de lucht kon verversen, was aangebracht. Iedere zaal bevatte ongeveer tien tot twaalf bedden voor evenzovele zieken. Wanneer ik mij niet vergis, waren 60 bedden voor 60 zieken bestemd. Voor ieder bed was er een nachtstoel aangebracht die door de wand kon worden weggeschoven en vervolgens op de gang weggenomen. Men onderkende hier, dat de bouwmeester alles passend had uitgevoerd wat hem voorgeschreven was.

---

16 "vorzüglich". Ook: 'voornamelijk'.
17 "einzig". Ook: 'uitsluitend'.

§ 43.

Van hieruit reed ik naar Altmünster om uit te zoeken, of deze plaats wel net zo goed voor een ziekenhuis geschikt was. Van datgene wat ik op de benedenste verdieping aantrof, zal ik hier thans echter slechts vertellen, wat ik op de tweede en derde vond. Hier toonde men mij 50 thans lege cellen, die voorheen door de abdis en nonnen bewoond werden. Twaalf hiervan hadden hetzij twee vensters, of waren toch groot genoeg om daarin voor het ziekenbed onderricht te geven en een clinicum[18] te houden. Hier zag ik met mijn lichamelijke ogen, dat er reeds een ziekenhuis voor 50 zieken, waar iedere zieke zijn eigen bed kon hebben, was ingericht. En hier raakte ik ervan overtuigd, hoe dwaas het zou zijn geweest wanneer anderen een dergelijke inrichting voor onmogelijk, of zelfs te bezwaarlijk hadden gehouden.

§ 44.

Ik vermoed, dat sommigen hier zullen tegenwerpen, dat de bewaking en nodige verzorging die de zieken in een zaal hebben, hun hier zou ontbreken. Op zijn minst zouden meer verzorgers vereist zijn. Excuseer? Ik meen een zeer gemakkelijk middel te hebben gevonden om deze ingebeelde moeilijkheid uit de weg te ruimen. Hier zijn niet méér verzorgers nodig dan bij de zalen. En zou ook de een of ander meer vereist zijn, wie zou dan in dit geval - waar gewis het geld ter ondersteuning van de ellendige, noodlijdende zieken net zo goed als voor komedies en opera's wordt aangewend - wel op een dergelijke kleinigheid, zoals hetgeen een verzorger kost, letten? Vijf verzorgers kosten wellicht niet zoveel als een komediant. Alleen weet ik, zoals gezegd is, de kwestie zo gemakkelijk in te richten, dat er geen extra verzorger zoals bij grote zalen nodig is, en daarbij net zo weinig aan de passende bediening der

[18] Geneeskundig onderricht aan het ziekbed.

zieken mankeert. Wanneer de zieke slechts aan zijn koordje in zijn bed trekt, kan de verpleger meteen in zijn kamer weten wie hem nodig heeft, en wanneer hij afwezig was, doch thans wederom in zijn kamer komt, weet hij ook ogenblikkelijk dat men hem nodig heeft en wie het betreft. Hiernevens kan hij vanaf de gang bij uiterst zwakken in de ziekenkamer kijken en aldus weten, wat uiterst ontkrachten doen. Bij dit alles komt dan nog het belangrijke voordeel, dat de verpleger de zieken die alle rumoer verafschuwen terwijl hij anderen bedient, niet zoals in de zalen lastigvalt en hen ook niet in de nachtelijke tijd in hun rust stoort.

§ 45.

Nog een andere tegenwerping was de volgende. Zij willen de warmte van iedere kamer zo ingericht weten, dat deze voor de ziekte en de omstandigheden van de zieke passend is. Willen zij aldus iedere kamer van een kachel, wellicht van een trekkachel die de plek van een ventilator inneemt, laten voorzien? Wie moet hier stoken? De zieke kan het niet, wanneer hij zeer ziek is. Hoeveel verzorgers zal dit vereisen? En wanneer dan, wanneer het wel niet anders zijn kan, de verzorger van tijd tot tijd te sterk stookt en de warmte te groot maakt, wat kan dit niet in korte tijd voor schade en nadeel teweegbrengen? Mij schijnt het het beste te zijn, dat zij slechts de kachels weglaten. Goed, ik was ook niet van plan om de kamers van kachels te voorzien. Ik weet een ander middel om iedere kamer niettemin passend te verwarmen, waarbij de verzorger het nimmer te warm kan maken en bestendig een dusdanige warmte wordt onderhouden, dat die voor de zieke het aangenaamst is. Zoals deze het verlangt, kan hier de warmte in weinige minuten vergroot en verminderd worden. Hoe zal ik dit echter bewerkstelligen en uitvoeren? Hier mag men raden, en ik vermoed niet dat kenners van de bouwkunde dit niet gemakkelijk kunnen raden. Kan men niet door het openen van de deur, uit een verwarmd vertrek de

verwarmde lucht naar eigen believen naar het nevenvertrek laten overgaan en dit verwarmen? Kan men dit niet naar eigen believen door het sluiten van de deur van het verwarmde vertrek onderbreken? Thans zal men gemakkelijker kunnen raden.

§ 46.

Overigens zal men deze regeling, wanneer men slechts enkele ziekten en de strenge winterkoude wegstreept, merendeels kunnen ontberen doordat men via vermeerdering en vermindering der beddedekens de warmte van de zieke op een comfortabele wijze kan vermeerderen en verminderen. Doch deze regeling zal niet gans ontbeerd kunnen worden, aangezien ze voor het inrichten van enkele kuren en tot volledige genezing van de zieken die niet bedlegerig zijn, soms van het grootste gewicht is.

§ 47.

Nog vroeg men mij bij deze gelegenheid: hoe wilt u echter voor de reiniging van de lucht van de kamer van elk van hen zorgen? Evenzo zal ik er bekommerd om zijn hoe Stoll in Wenen voor de reiniging van de lucht in zijn kleine ziekenhuis bekommerd was. En vermoedelijk voer ik nog voordelen aan die ditgene nog veel verder vergemakkelijken.

§ 48.

Thans wederom naar de cellen die ik in Altmünster aantrof. Zoals ik de vele cellen in Altmünster zag, die zich voortreffelijk voor een ziekenhuis van ongeveer 50 bedden leenden, was mijn verstand zo goed om mij begrijpelijk te maken dat de abdis en iedere non toch hun eigen bed, stoel en tafel, et cetera, gehad

moesten hebben. Zouden die er nog geweest zijn, dan zou er verder niets nodig zijn geweest, dan dat men slechts artsen en ziekenverplegers had aangesteld, lijdende zieken had opgenomen en deze hier passend verzorgd had. Thans zal mijn genadigste heer wel zo genadig moeten zijn om bedden en andere noodwendigheden opnieuw aan te schaffen.

§ 49.

Toen mij bij de aanblik van de hier genoemde cellen inviel hoe men ze in het klooster van de rijke Clara had verwoest en in ziekenzalen tegen grote kosten had omgebouwd, viel mij in welk een geluk het is, dat men zich nog niet aan de cellen in Altmünster had vergrepen, en deze net zo als bij de rijke Clara had vernietigd! Hoeveel zou dit wel waard zijn? Zou ik kunnen rekenen, dan zou ik vaststellen hoeveel de veranderingen in het klooster van de rijke Clara gekost hebben, en wat het zou kosten wanneer men de grote zalen wederom tot nonnencellen of individuele kamers voor zieken zou ombouwen.

§ 50.

Hier zijn dus mijn argumenten waarom ik aan het klooster te Altmünster voor het vestigen van een ziekenhuis de voorkeur geef boven het rijke Clara. Zouden in laatstgenoemd klooster de cellen van de nonnen nog aanwezig zijn, dan zou ik aan deze wellicht de voorkeur geven boven die in Altmünster. Thans echter, aangezien gene tot grote zalen zijn omgebouwd, die de onvolkomenheden zullen hebben die men bij de prachtige ziekenhuizen in Wenen, Londen, Parijs, Straatsburg en andere plekken aantreft, aarzel ik geenszins om het klooster te Altmünster boven de anderen de prijs te geven.

§ 51.

Om echter niets te verzwijgen wat tegen dit voorstel pleit, moet ik hier nog melden, dat mij gezegd is dat het klooster te Altmünster zeer ongezond is. Voornamelijk zouden daarin de anderdaagse koortsen woeden. Ik heb hieromtrent informatie ingewonnen. De heer generaal-receptor, zijn vrouw, zijn kinderen, zijn secretarissen, zijn bedienden, zijn dienstmeisjes, de wondarts die voor de bevalling was aangesteld en al diegenen die hier neerstrijken, wonen hier een verdieping lager, dus ongezonder, en leven hier toch zo gezond als alle andere inwoners in Mainz. Zo en niet anders heb ik dit bevonden.

§ 52.

Over een andere tegenwerping wil ik ook nog spreken. De inbeelding liet de dampen van besmettelijke zieken uit het klooster van de rijke Clara over de Rijn, doch uit het klooster te Altmünster de stad inwaaien. Hoe zit het echter, wanneer de wind over de Rijn komt? Overigens geloof ik, dat men de uitbreiding van een besmettelijke ziekte minder van het klooster te Altmünster, dan van de rijke Clara hoeft te vrezen. Hier zijn mijn argumenten. Ik geef het toe, men kan zich inbeelden dat de dampen van besmettelijke zieken uit het klooster te Altmünster zich in de stad verbreiden. Doch is al hetgeen wij ons hier kunnen inbeelden, wel waar? Ik kan mij ook voorstellen, dat de rook uit de schoorstenen naar de straten gaat, in de ogen van de mensen prikt en oogziekten zal veroorzaken. Hier hoor ik het antwoord: dampen stijgen gemeenlijk de hoogte in en zodra de rook in de hoogte is, komt de wind erachter en jaagt hem weg en hij komt niet op de straten. Zeer goed. De met besmettelijke ziekten getroffenen liggen in het klooster te Altmünster niet op de benedenverdieping, waarvandaan de dampen gemakkelijk op de straten kunnen komen, en niet eens op de tweede, doch op de

derde, die ongeveer de hoogte kan hebben als de schoorsteen van een huis van drie verdiepingen. Wanneer van hieruit dampen die de hoogte in plegen te stijgen, weggewaaid worden, zouden ze wel net zo weinig op de straten komen als de rook uit de schoorstenen. Veel minder echter zal van hieruit de verbreiding van een besmettelijke plaag door middel van de wind, dan van het klooster van de rijke Clara te vrezen zijn, aangezien hier de besmettelijke zieken slechts boven de eerste verdieping verheven lagen. Hier zijn aldus mijn argumenten waarom ik ook met betrekking tot de verbreiding van besmettelijke ziektestoffen het klooster van de rijke Clara gevaarlijker acht.

§ 53.

Ten slotte heeft men ook nog het Altmünster ervan beschuldigd, dat het geen gezond water heeft. Dit is zo ongegrond, aangezien zich aldaar veelmeer een bron bevindt waarvan het water het water van de nieuwe bron niets toegeeft en door de ganse buurtschap aldaar gedronken wordt. Zelfs de feitelijke zogenaamde waterdrinkers, wier verhemelte ook de geringste verscheidenheid van het water meteen bemerkt, drinken het als hun tafelwater, terwijl zij anders in andere omgevingen van de stad hun water, hoe ver het ook moge zijn, van de nieuwe bron lieten halen.

§ 54.

Mocht het echter Zijne Keurvorstelijke Genade genadiglijk bevallen om het ziekenhuis in de thans lege cellen te Altmünster op te richten, dan zouden toch hier en daar een nieuwe bepleistering en een nieuw raam en deur nodig zijn. Deze en andere kosten zou echter, naar het mij toeschijnt, de Academie zonder bijzondere moeilijkheden gemakkelijk gaandeweg kunnen bestrijden. Dan zou echter dit overigens ook

passend ingerichte ziekenhuis gewis een van de eerste ter wereld zijn. Want met zeer veel artsen heb ik erover gesproken, dat men iedere zieke zijn eigen kamer zou moeten geven. Allen stemden daarin overeen, dat dit het beste zou zijn. Alleen beweerden zij, dat het vanwege de kostbaarheid niet zou lukken, al is het in tucht- en gekkenhuizen ingevoerd.

§ 55.

Ik herhaal het: een ziekenhuis zou hierin niet gemakkelijk overeenstemmen. Want hoe tevreden zou hier de zieke zijn genezing verwachten; hier, waar hij niets dan hetgeen in zijn kamer geschiedt, geen anderen op de po, geen lijden, geen sterven ziet; hier, waar hij geen gebrul van de bedienden, geen gebed van de biechtvader die door iemand anders verlangd was, geen gerochel, geen geweeklaag, hoesten, wurgen van anderen hoort; hier, waar hij de warmte en koude van zijn kamer kan inrichten naar zijn ziekte het vereist; hier, waar hij geen gevaar loopt om door anderen besmet te worden, en wat er nog meer van zulke voordelen zijn, die men - voor zover ik weet - nergens in een ziekenhuis aantreft.

§ 56.

Ook zullen jonge artsen hier kunnen zien en bemerken, hoe men lucht, warmte en koude naar verscheidenheid der ziekten moet inrichten, en wat deze maatregelen voor voordelen, doch hun verwaarlozing voor schade teweegbrengen. Een onderricht dat van het grootste gewicht is en in alle andere tot nu toe opgerichte ziekenhuizen merendeels wegvalt. De Academie zou met recht jonge artsen van andere oorden en Academies kunnen uitnodigen om hun een onderricht te beloven dat zij tot dan toe wellicht nergens hebben gevonden.

§ 57.

Wanneer ik hier echter gezegd heb, dat dit wellicht het eerste ziekenhuis voor armen met betrekking tot zijn inrichting zou zijn, hoop ik niet dat men mij hiertegen zal inwerpen dat het door de Spanjaarden aangelegde, thans echter ingetrokken ziekenhuis te Wenen, eveneens aan iedere zieke zijn aparte vertrek heeft gegeven. Ik weet dit, tegelijk echter ook, dat hier eenieder dagelijks een keizergulden voor kost, artsenij en verplegen moest betalen. Dat betekent per maand 30 tot 31, doch per jaar 365 gulden. Zoveel kunnen gewis dienstbodes niet gemakkelijk, doch armen zeker niet opbrengen. Ook werd in dit ziekenhuis geen clinicum gelezen. Het blijft er dus bij, dat in het geval waarin zijne keurvorstelijke genade het ziekenhuis in Altmünster naar de hier gedane onderdanigste voorstellen zal inrichten, dit niet alleen met betrekking tot de armen, doch ook met betrekking tot het onderricht voor aankomende, jonge artsen het eerste ter wereld zal zijn. Niet lang zal het echter, vanwege de nabootsing, het eerste blijven.

§ 58.

Wanneer hier echter 50 bedden voor het welzijn van het algemene wezen moeten worden ingericht, zou het toch onredelijk zijn wanneer de hogeschool de hiertoe vereiste kosten alleen zou moeten dragen. Hij heeft voor het clinicum met 12 bedden meer dan genoeg. Stoll in Wenen benutte nimmer meer dan 12 en onderwees gemeenlijk iedere keer slechts bij een enkel bed.

§ 59.

Thans verlaat ik het ziekenhuis van de bovenste verdieping in het klooster Altmünster en vertel wat ik op de onderste en tweede aantrof. Hier is de inrichting voor de ontleedkunde en verloskunde reeds getroffen. Ik had deze klinieken voordien reeds gezien en het ervoor gehouden, dat beide zich in een beperktere ruimte zouden laten inperken. Thans bevond ik echter, dat beide zonder nadeel verder uitgedijd en nog volkomener en comfortabeler ingericht konden worden. Ook trof ik hier de gehoorzaal aan, waarin tot dan toe de ontleedkunde, verloskunde, wondartsenij en pathologie voorgedragen werden. De heer rentmeester[19] heeft buitendien nog elf kamers beschikbaar. Hij zal echter, zodra zijn huis gereed is, vertrekken en dan zal er ook nog plaats voor natuurkunde, biologie en medicijnen kunnen worden gevonden en als zodanig ingericht. Thans zou bij dergelijke omstandigheden slechts nog voor de scheikunde gezorgd moeten worden. Deze zou in de tuin, waar ze thans gevestigd is, gemakkelijk geregeld kunnen worden. Dat zou echter nog een surplus van ongeveer 2000 rijksdaalders vereisen. Ook kon hier nog gemakkelijk een kamer voor de medicijnkast[20] en de medische middelen worden aangebouwd.

---

[19] "General Rezeptor". In het algemeen een financieel toezichthouder.

[20] "Simplicienschrank". Verzamelnaam voor een plantaardig mengsel. Ook: 'enkelvoudige middelen'. Eucharius Rötzlin (Roeslin), 1470-1526, vermeldt in zijn ‘Kreuterbuch von natürlichem Nutz und gründelichem Gebrauch der Kreutter, Baum, Gesteud und Früchten’, 1550, dat dit een middel is tegen cholera, slijm en melancholie. Uit andere bronnen blijkt, dat het gaat om het psylliumzaad, ofwel vlooienzaad. Het is nog steeds in gebruik als laxeermiddel, als middel bij ingewandsklachten en als cholesterolverlager.

§ 60.

Thans echter ontbreekt nog een aspect, namelijk de ziekenhuisapotheek. Ze behoort bij het onderricht, staat met de scheikunde in verbinding en kan zich bij de zieken die in het ziekenhuis zijn, rijkelijk te gelde maken. Ze kan in de tijd dat de hoogleraar scheikunde zijn laboratorium niet nodig heeft, ook hier het nodige scheikundige bewerkstelligen. Een wetenschappelijk docent[21] en leerling zouden afdoende kunnen zijn. Een plek voor de apotheek zal gemakkelijk kunnen worden gevonden. Het hangt van de wil van mijn genadigste heer af, of hij die in hoogsteigen persoon in het klooster of bij de scheikunde aangelegd wil hebben. Aangezien die zeer afgelegen is, zullen de apothekers er wel weinig over krijsen.

§ 61.

Bij deze inrichting zou de jonge medicus vanwege het onderricht, wanneer hij eenmaal in dit klooster zou zijn, niet gedwongen zijn om één pas ver te zetten, en zijn tijd met spitsroedenlopen te verspillen. Alles zou hij hier bij elkander hebben. Hoe aangenaam en voordelig zou hem dit vooral in de wintertijd zijn!

§ 62.

Dit is echter niet de enige oorzaak waarom ik het klooster te Altmünster voor het inrichten der geneeskundige vakken onderdanigst voorsla, doch hier komt nog bij, dat alles zich hier in korte tijd zal laten inrichten. Het ganse geneeskundige vak ligt ziek, zeer ziek, en het herstel en de genezing ervan hangen af van de inrichting der gehoorzalen waar onderwezen kan worden, en van hetgeen er aan voordeligs voor de verheldering

[21] "Provisor".

en het nut van de staat kan worden bewerkstelligd. Slechts hieraan, doch niet aan bekwame leraren, ontbreekt het. Is het niet bedroevend, dat een zo kleine omstandigheid als deze, zoveel goeds dat met de verheldering en de welvaart van de staat zozeer precies verbonden is en zo gemakkelijk bewerkstelligd had kunnen worden, heeft moeten verijdelen?

§ 63.

Wanneer ik hier onderdanigst voorstellen heb gedaan, heb ik alom gelet op het besparen van de kosten. Ik ben niet zo vermetel om mij in te beelden, dat men niet iets beters zou kunnen inrichten wanneer men genoeg geld heeft, en het niet acht en voor medische inrichtingen die filosofie, natuurleer en artsenijkunde betreffen, wil aanwenden.

§ 64.

Tot besluit moet ik nog iets over de kerk te Altmünster zeggen. Ik weet niet of ik een altaar heb gezien dat met meer smaak opgesteld is geweest. De overige inrichting kwam hiermede overeen. Het meeste is van het fraaiste marmer gebouwd en zoals de rekening aantoont, heeft het marmer aan het hoogaltaar 10.000 florijnen, en aan de communicantenbank echter 3000 florijnen gekost. Hoe hoog de fraaie schilderingen en het overige kunnen zijn uitgevallen, weet ik niet. Dergelijke kostbare en prachtige stukken zomaar te vernietigen, zou daadwerkelijk menigeen iets treurigs toeschijnen.

§ 65.

Wellicht zal men zeggen dat de kerk niet kan blijven, aangezien hij eenmaal ontwijd is. Goed, hij mag dus vergaan en wegvallen; genoeg, wanneer het overige dat met de welvaart van de staat en de verlichting preciezer verwant is, wordt uitgevoerd. Ondertussen zal ik toch buiten datgene wat ik reeds over deze kerk gezegd heb, nog enkele argumenten voor zijn behoud aanvoeren.

§ 66.

De ontwijding van deze kerk geschiedde indertijd, zoals mijn genadigste keurvorst en heer vast geloofde, dat het klooster der rijke Clara veel beter voor de behoeften van de Academie en het oprichten van een ziekenhuis geschikt was dan het klooster in Altmünster.[22] Mijn genadigste heer kon op dit punt niet anders oordelen, want hij had hierover geen mensen gehoord die de passende kennis bezaten, doch artsen bevraagd, en wel de bekwaamste artsen die hij konden vinden. Moest hij deze dan niet vertrouwen? Hier deed hij alles wat verstandigheid en voorzichtigheid aanbeval. Deze artsen gaven aan de plek van het klooster de voorkeur boven de rijke Clara. Thans was de kerk in Altmünster niet van nut. Mijn genadigste heer besloot die op te heffen. Zou het nu echter toch waar zijn dat het klooster te Altmünster beter voor de inrichting van de nodige medische vakken en een ziekenhuis geschikt was dan het klooster van de rijke Clara, dan viel de grond weg waarom de kerk voordien ingetrokken werd, en dan geloof ik, dat mijn genadigste heer net zulke sterke argumenten zou hebben om de kerk aan het ziekenhuis en de Academie wederom te schenken, als hij voorheen had om die op te heffen. Ik wil van deze argumenten, behalve de voorgaande, nog een paar aanvoeren.

[22] De structuur van de zin in het origineel klopt niet.

§ 67.

De zieke die in het ziekenhuis te Altmünster genezen is, doch nog niet wederom in de kerk mag komen, kan hier vanuit de kloostergang in de kerk kijken, aan de almachtige zijn offer brengen en God voor de hem teruggegeven gezondheid danken. Hier zal hij, wanneer niet alle godvruchtigheid is hem uitgedoofd is, de godheid dankbaar en deze tegelijk voor het welzijn van zijn heer, van wie hij zovele vaderlijke verzorging en goeds genoot, aanzien. Zonder dankbaarheid deugt geen enkele mens voor iets, en zonder religie verschijnt de dankbaarheid gemeenlijk in een rouwgewaad. Zo schijnt mij de kerk, die bovendien op den duur voor een universiteitsbibliotheek veel te klein zal zijn, passend gebruikt te kunnen worden.

§ 68.

Bij dit aspect komt nog, dat in deze omgeving der stad geen andere kerk in de buurt is. Deze omstandigheid zou, zoals men mij verzekerd heeft, de huur van de in deze omgeving aangelegde universiteitshuizen, vanwege het gemak van de godsdienst, zeer verhogen.

§ 69.

Hierdoor heb ik het onderdanigste bericht - zoals ik dat aan mijn genadigste keurvorst en heer vanwege de inrichting van een ziekenhuis en de overige voor de medische wetenschap benodigde vakken, voornamelijk in het klooster te Altmünster te verordineren, eerbiedig ten voeten heb gelegd - ook aan het publiek tot inzicht en beoordeling willen mededelen. Zal ik ook daarvan de bijval verkrijgen, dan wacht mij het heerlijke genoegen dat de monarch zich zo dikwijls vergeefs wenst; een zoet genoegen dat hem de troon niet anders dan via de

herinnering biedt, namelijk dat hij voor de verlichting en het welzijn van zijn medemensen gewerkt heeft.